

THEMA VERKENNING

Van 1000 naar 2000: een millennium onder Gods genade en gericht!

H. Veldman

We begeven ons aan het eind van 1999 even naar het jaar 1000. Welke voorstelling hoort daarbij? Welk millenniumprobleem had men toen? Had men wellicht een hoopvolle toekomstverwachting? Of ontbrak het eigenlijk aan een verwachten van iets?

Moeilijke vragen. Waarop we geen al te sterke antwoorden mogen geven. Eenvoudig omdat we de ware antwoorden nauwelijks weten. We trekken voorlopig een paar lijnen: dwars door kerk en staat, van 1000 naar 2000. En dan blijft onze blik een beetje beperkt: de cultuurwereld waarin de Europeanen een hoofdrol (menen te) spelen.

1000

De draad van de geschiedenis is op het moment van het aanbreken van het jaar 1000 al vrij lang: een aantal millennia is de mensheid bezig geweest met religie en politiek, met arbeid en oorlog. Toch tellen we nu volgens de christelijke jaartelling. Dat is zo sinds de christenen het in de Europese wereld voor het zeggen hebben gekregen. En dat christendom, anders gezegd de verkondiging van het evangelie, heeft in het jaar 1000 de uiterste grenzen van Europa bereikt. Op IJsland en in de Scandinavische wereld, waar Vikingen met woest geweld de dienst uitmaakten, heeft Gods reddend Woord geklonken. Er zijn kerken verrezen. In Hongarije en Polen wordt ook gepreikt - definitief beschermd door de vorsten daar. De Europese wereld, waar Karel de Grote van droomde, begint er iets christelijker uit te zien, zo zouden we een beetje optimistisch kunnen denken. Maar de verkondiging van Gods genade is niet alleen een gave, het betekent ook een opgave. God vraagt om een leven van genormeerde dankbaarheid. En dat ziet er in Europa nog niet echt voluit christelijk uit. Al krijgt men straks te doen met kathedraalbouwers die zich bij tijd en wijle het vuur uit de sloffen lopen om Gods kerk een vast adres te geven, er is ook sprake van diepe armoede en zelfs van kannibalisme. Over toekomstverwachting zullen we het maar niet hebben. Er zijn slaven of - als u liever wilt: horigen - die zich te koop aanbieden wegens de felle honger! Daarvan is de paus van die dagen, Silvester II - de eerste Fransman die paus werd!, en die eerst als geestelijke Gerbert van Aurillac door het leven is gegaan - natuurlijk niet op de hoogte. Deze man zit in hogere, vooral wetenschappelijke sferen. Is hij de herder der schapen? Het lijkt er niet erg op. Een gewone bisschop uit Duitsland (Thietmar von Merseburg) heeft er wellicht iets meer idee van als hij eens uitroept: 'De wereld is een strijdtoneel tussen hemel en hel!' En daarmee heeft hij - naar alle waarschijnlijkheid - zuiver geredeneerd vanuit Augustinus, die in zijn boek *De Stad van God* het koninkrijk van God en dat van de duivel tegenover elkaar zag staan in deze bedeling van de wereldgeschiedenis. Overigens wel in de gelovige wetenschap dat Gods Rijk zal overwinnen. En de keizer van die tijd, Otto III van Duitsland, had eraan meegewerkt dat Gerbert als Silvester II het christelijke millennium kon inluiden. Eenheid van troon en altaar..., helaas vaak voor puur menselijke politieke belangen! Toch zijn er middeleeuwers die in keizer Otto III het type van de verwachte vredevorst zien.

Gods rijk komt - wanneer?

Maar wie had in die tijd zo'n sterk geloof dat hij boven de ellende van de maatschappelijke werkelijkheid de toekomst van Gods rijk al zag gloren? Heerste niet veel meer de angst dat het met deze wereld nooit meer goed zou komen? En dat het misschien wel beter was dat Christus terug zou komen, bijvoorbeeld na 1000 jaar, dus zo ongeveer in 1033? Ze zijn er altijd geweest: christenen die gerekend hebben. Ze zijn er nog. Die rekenen hoe lang het nog zal duren voor Christus komt. En het is opvallend hoe sterk dat rekenwerk zich soms voordoet in de buurt van ronde getallen: 1000, 1033, 1500, 1533. Vandaag strelen sommigen hun geloofsgemoed met het liefelijke idee dat de *zes eeuwen* (volgens een bepaalde telling van bijbelse gegevens) van deze wereldgeschiedenis *zes dagen* zijn in Gods kosmische werk, en dat we dus al heel gauw de terugkomst van Christus mogen verwachten. Dan breekt de zevende dag aan, die van de (eeuwige) rust. In al haar simpelheid gewoon in strijd met de stijl van Christus' woord dat we allemaal wel kennen: van dat niet weten van dag en uur.... Gewoon overlaten aan God de Vader die alle ding regeert!

Godsregering tussen 1000 en 2000

God heeft ook geregeerd in het bijna voorbij millennium. En dat is voor velen, ook veel christenen, een moeilijk aanwijsbare zaak. Want er gebeurden niet alleen mooie dingen (voor ons idee vaak veel te weinig nog), maar ook o zo veel

verschrikkelijke. En we kunnen dat soms niet plaatsen: dat God daarin bezig is op weg naar de definitieve vestiging van zijn Rijk op de Jongste Dag.

Op één kwalijke achtergrond wil ik in dit verband wijzen: hebben de mensen die God niet kunnen plaatsen bij rampen en oorlogen, wel een juist 'beeld' van Hem? Is God alleen maar de God van liefde en genade? Of moeten we Hem ook zien als de Voltrekker van oordeel en gericht? Niet alleen als de Jongste Dag aanbreekt, maar ook nu al, in de loop der tijden die achter en voor ons liggen! Ik denk dat we ervoor moeten oppassen een 'god naar ons beeld' te maken. Het is Gods eer te na dat we Hem in onze denkkaders proberen vast te leggen. Wie zich daar permanent aan bezondigt, raakt de enige, ware God kwijt. Hij laat Zich niet behandelen, mishandelen! Zijn toorn kan erin bestaan dat Hij Zich terugtrekt, Zich onvindbaar maakt voor mensen die hun eigen god gecreëerd hebben. Godsverduistering: dat is niet maar een psychologisch begrip, het is een voluit bijbels gegeven, als we letten op zijn oordeel over kerk en wereld. Denk maar aan Gods handelwijze door de profeet Elia ten tijde van de grote droogte onder koning Achab.

Intussen hebben we hiermee niet even een handige werkmethode te pakken om alles in de wereldgeschiedenis vlot te duiden: dit is Gods gericht, dat is zijn liefde en genade. We kunnen (en mogen) God niet narekenen. We moeten ons ware menszijn hier zonder pardon erkennen in de beperkingen die we - misschien wel geërgerd - hierin ervaren. Gods regering van deze wereld is ondoorgrondelijk. Maar dat wil nog niet zeggen dat we nu dus niets meer weten te zeggen! Het maakt ons voorzichtig om al te vlotte menselijke oplossingen aan te dragen. Waar wij bijvoorbeeld denken in een dilemma als: óf genade óf gericht, óf goed óf fout (e.d.), moeten we m.i. meer oog krijgen voor het gemengde oordeel dat er gegeven moet worden over historische gebeurtenissen. Gemengd, omdat naast de mooie en goedbedoelde aspecten ook dingen meespelen die slecht en egoïstisch zijn. En ook dit: wat in de ogen van God zondig is, is voor Hem geen belemmering om een weg uit de ellende te creëren! Hoe zou anders de wereld na de zondeval hebben kunnen voortbestaan!

De middeleeuwse kruistochten zijn er een mogelijk voorbeeld van hoe we 'gemengd' hebben te oordelen. Met dodelijke kettervervolgingen ligt het vaak al weer een stuk duidelijker. Het oprichten van kloosters en de daarbij behorende orden, het barmhartigheidswerk in deze context, het onderwijs en de bewaring van culturele verworvenheden liggen als positieve gegevens goed voorgesorteerd in het denkkader van genade en liefde. Maar ieder weet dat in elk mensenwerk, hoe goed ook bedoeld, de zonde meespeelt.

Wie het levenswerk van de reformatoren Luther, Zwingli, Bucer, Calvijn, De Brès (enz.) beziet, mag met grote dankbaarheid constateren dat Gods genade rijk geschitterd heeft in de zestiende eeuw, en dat er (voor ons idee) weinig goeds meer overbleef in de roomse kerk. Toch moeten we bij nadere analyse wel constateren dat Gods genade inderdaad heeft geschitterd, ook als 'onze grote voorgangers' bezig waren op kleinmenselijk niveau, met ruzies en scheldpartijen. Gods genade schittert juist daar, waar de achtergrond zwart is van de zonde! Ook in het leven van Gods kinderen. Als men het maar ziet en erkent.

Vooruitgang?

Wie de ontwikkelingen op geestelijk terrein in het tweede millennium na Christus aan wil geven, doet dit met het plaatsen van enkele markeringspunten. Ik zet er maar een rijtje uit:

- a. Omstreeks het jaar 1000 is bijna heel Europa gekerstend, de uithoeken zijn bereikt; maar hoe diep was het christelijke leven verankerd in het volksleven? Was de afstand tot het afgelegde heidendom wel zo groot als het aan de buitenkant leek? Kerstening is nooit een afgebouwd station.
- b. Bovendien dreigt er een idee te ontstaan dat het met de voortgang van de evangelieprediking nu wel afgelopen is; wat is het dan goed om te vernemen dat het bewustzijn bij sommige geestelijken blijft leven, dat de wereld groter is dan Europa en het Nabije Oosten: Chinezen, Japanners, Indiërs dienen ook in de lichtkring van Gods heil geplaatst te worden. Maar tegelijk is de belangstelling voor 'donker Afrika' minimaal. Onbekend land: terra incognita.
- c. Ook moet gesteld worden dat de eenheid van de christelijke kerk (de katholieke) in 1054 definitief verloren is gegaan; wie de eenheid brak, is natuurlijk een strijdpunt tussen Grieken en Russen aan de ene kant en de Latijnse kerk aan de andere. Maar dat er meer dan kerkpolitiek aan de hand was, blijkt duidelijk uit de leerverschillen: beeldenverering, betekenis van het Woord van God en Geest van God voor kerkdienst en samenleving, het primaat van paus of patriarch (onder beider acceptatie van een vorm van hiërarchie).
- d. De westerse kerk (zichzelf ziende als de ware christianitas) ging ten oorlog tegen de vijanden die het 'Heilige Land' en de dito plaatsen onderworpen hadden. Toch was er niet alleen een extern probleem (de Turken bijvoorbeeld); de diepere oorzaken zaten ook in de ontkerstende (!) factoren in de westerse samenleving zelf: vooral de seksuele losbandigheid was een permanente zorg van de in kuisheid levende geestelijken en leken.
- e. De leer van de - intussen roomse - kerk werd in de Middeleeuwen als het ware achter de dikke, onneembaar lijkende muren van de Scholastiek (en aanverwant dogmatisme) weggestopt; en dan speciaal verpakt in zwaar kerklatinse betonconstructies. Geen leek die er nog baas over kon worden. Ondanks alle protesten die het een en ander opriep,

maar daarvoor was de kettervervolgning dan ook een uitgekiend zuiveringsmiddel. Echter, zowel de geest van het kwaad als Gods Heilige Geest zouden die muren doorbreken - de geest van het kwaad die de wereld aan het lachen maakte zonder die muren te slechten (humanistische ironie bijvoorbeeld), maar in alle effectiviteit Gods Geest die juist de gewone man met het vrije evangelie in aanraking bracht. De vrijheid van de christenmens, wat heeft Luther er mooie dingen over geschreven.

- f. Reformatie is toch terugkeer naar de ware bronnen van Gods heil?! Wat hebben Luther en Zwingli (en vele anderen later) zich niet beijverd om het heldere Woord van de levende God dicht bij de mensen te brengen door bijbelvertalingen en een drukke preekpraktijk. Wat heeft Calvijn de kerk niet aan zich verplicht, pardon - dit is heel oncalvinistisch -, wat heeft Calvijn de kerk veel mogen schenken in zijn preken en in zijn *Institutie* (die vandaag op CD-rom te lezen is!). Overigens in bijna permanente bestrijding van de sekten die (trouwens in alle eeuwen) de kop opstaken.
- g. Na de Reformatie kreeg men in de zeventiende en achttiende eeuw te maken met Rationalisme en Verlichting. De eer kwam weer voor rekening van de mens zelf. Zijn denken, zijn doordacht handelen, zijn uitgekiend politiek systeem, zijn wetenschappelijke aanpak van menselijke gezondheid (zowel lichamelijk als psychisch), het was toch wel knap! Christenen kropen soms weg in een piëtistisch hoekje. En zo gebeurde het: God werd weggeredeneerd naar de rand van de samenleving, ja zelfs naar de buitenste oorden van het heelal; daar mocht Hij nog wat Deïstisch toekijken hoe het 'perpetuum mobile' van zijn schepping voortdobbelde, tot er straks (negentiende eeuw) mensen opstonden die vanuit het evolutionaire denken zelfs aan een God bij de schepping niet meer wensten te denken.
- h. De twintigste eeuw heeft alles in huis gehad wat de eeuwen daarvoor hebben voortgebracht. Maar cultuuroptimisme werd links ingehaald door cultuurpessimisme: twee wereldoorlogen eisten hun geestelijke tol. Vandaag mogen we in postmoderne stijl kiezen wat we maar willen, als we maar niet met die irritante 'grote verhalen' en 'absolute waarheden' aan komen zetten. We gaan heel bescheiden de drempel van de eenentwintigste eeuw over en belanden in een nieuw avontuur met New Age-trekken of weer een nieuwe modieuze religie.
- i. De christen die vandaag zijn God gelooft, diens Woord vasthoudt in leer en leven, ziet in deze ontwikkeling wel voortgang, maar weinig vooruitgang. Of het moest zijn dat zijn geloofsoog twee dingen zou waarnemen: vooruitgang van Gods Rijk: waar zij die heilig zijn, nog meer geheiligd worden, en die rechtvaardig zijn, nog meer rechtvaardigheid bedrijven; maar ook vooruitgang in het oordeel: wie vuil is, die worde nog vuiler, en die onrecht doet, nog meer onrecht bedrijft (Openbaring 22:11)!

De mens aan het einde van de twintigste eeuw staat voor de keus: in geloof óf in ongelof de drempel over naar de eenentwintigste eeuw. Anders gezegd: een stap dichterbij God die genade en gericht bedient aan al zijn schepselen. Wie wijs is, die zoekt God, nu Hij nog een heden der genade geeft!

Literatuur:

Voor een nadere bestudering van de kerkgeschiedenis is het nog steeds aan te raden gebruik te maken van L. Praamsma, *De kerk van alle tijden*, Franeker 1979v.

Een aardig werkje over de millenniumwisseling-nu is de beknopte studie van R. Kuiper, *Op het breukvlak van twee millennia*, uitg. Willem de Zwijgerstichting, Apeldoorn 1999.

Een aantal vragen:

1. Wat is de taak van de christelijke kerk vandaag in Europa, nu het evangelie zo weinig meer aanvaard wordt? Mag een christen tevreden zijn met een soort 'status quo' in dezen?
2. Bespreek eens de voordelen en de nadelen van de vroegere 'eenheid van troon en altaar'.
3. Waarom moeten we het idee van 'zes eeuwen zijn zes dagen in Gods kosmische werk' afwijzen (en dan natuurlijk niet alleen omdat we de wederkomst niet kunnen en mogen berekenen)?
4. Zending onder Joden, Islamiëten, Hindoes, Boeddhisten enz.; moet de kerk daar vandaag niet meer energie in steken?
5. Houdt u eens een inleiding over de hoofdzaken van Calvijns *Institutie*. Of maak er een gewoonte van er op een verenigingsavond iets uit voor te lezen. Een verrijkende bezigheid! Het kan en mag natuurlijk ook een werk van een andere hervormer zijn.
6. In hoeverre hebben gereformeerde kerkgangsters vandaag iets van het postmoderne denken en leven in hun geestelijke bagage zitten? Heeft een modieus beeld van God daar ook iets mee te maken?
7. Hoe neemt u persoonlijk de drempel naar de eenentwintigste eeuw: in geloof?